

En smedehistorie over syv generationer - fra landsbysmed til maskinindustri

Af Bendt Spendrup Mathiasen, Øster Starup

Fra gammel tid havde købstæderne eneret på håndværk og handel dog med undtagelse af de håndværksfag, som var nødvendige for at få dagligdagen til at fungere på landet. Det gjaldt fx for grovsmede og hjulmagere. Ved Danske Lov af 1683 konsolideredes denne samfundsorden, idet det blev forbudt håndværkere at ned sætte sig på landet, og de, som boede der, opfordredes til at flytte til byerne.

Et af de erhverv, som var accepteret og absolut nødvendigt for landsbyen, var grovsmedens. Han blev kaldet (dvs. ansat) af bymændene ved simpel stemmeflerhed, og han kom da i besiddelse af en smedje, beboelseslejlighed til en familie og evt. en jordlod til græsning og fodring af et par køer. Han fik altså både embedsbolig og embedsjord. Når bønderne skulle have udført arbejde, blev der lavet en fast akkord om at udføre alle reparationer imod en betaling, som var fastsat en gang for alle. Denne betaling blev i gamle dage ydet i korn, fødevarer, tørv og kørsel osv. Kul og jern måtte bonden selv lægge til, ligesom også den fornødne hjælp når der var arbejde, som smeden ikke kunne udføre alene. Der må altså en mand til at "slå op", når det er store stykker, der skal smedes, og en til at "holde op", når hesten skal skos.

Det var ikke usædvanligt, at bonden hav-

de brød, øl og brændevin med til smeden, - så arbejdede han bedst. Det var vigtigt, at smeden blev holdt i godt humør, og det skaffedes med rigelig brændevin! Derfor var mange gamle smede slemt fordrukne. To bønder havde hver fået smedet plovjern. Det ene var flot, og det andet var groft og sjusket. En erfaren bonde konstaterede, at det ene var hærdet i brændevin, det andet ikke.

Den første smed

Det med groft og sjusket var dog ikke et problem med smeden i Øster Starup. Den første smed, som denne artikel handler om, er smeden Jens Mortensen. Han var født i 1827 i nabobyen Tiufkær som søn af bysmeden der, så han har formentlig fået smedehåndværket ind med modermælken.

I 1857 skrev han kontrakt med fire større gårdejere i Starup om at passe bysmedjen der. Han skulle betale 4 rigsdaler og 4 skilling i husleje og vedligeholde beboelsen og smedjen. Det var lidt usædvanligt, for ofte stilledes smedje og beboelse gratis til rådighed. Han måtte udnytte smedelodden på 6 tønder land, som bønderne skulle "pløje og drive", som der står i kontrakten. Han skulle lave bøndernes smedearbejde, og de skulle, som det var vanligt, selv bringe jern og kul til arbejdet og også helst en passende madpakke

Smedelærling.
Hos undertegnede kan en stærk Dreng
antages i Lære til 1. April eller 1. Maj
d. A. Jens Mortensen, Starup.

Annonce fra 1883. (Foto: Øster Starup Lokalhistoriske Arkiv).

og brændevin til fortæring under arbejdet, og der er snakket meget og godt efter arbejdet i smedjen i Starup, når man hyggede sig med fetaljekurvene. (Fetalje: fødevarer, proviant. Ordet bruges bl.a. af Steen Steensen Blicher i Præsten i Vejlbj, red.). Men dengang skulle man jo ikke stå ved, hvad man sagde i smedje og på kro. Der kunne siges meget i et muntert lag, som man ikke gerne ville høre for senere.

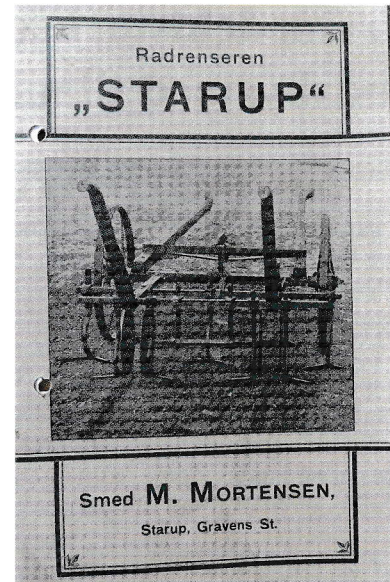
Morten Mortensen overtager smedjen

På disse betingelser virkede Jens Mortensen til sin død i 1889, hvor sønnen Morten Mortensen overtog smedjen på de samme betingelser, indtil han i 1905 købte smedjen til selveje for 5.000 kroner.

At Morten Mortensen var en dygtig smed, fremgår af en artikel i Vejle Amts Folkeblad i år 1900. Ved en håndværkerudstilling dette år i Jelling fik Morten Mortensen både diplom og en præmie på 15 kroner for smedearbejde på en kane. Karetmager Jensen, Starup, og malermester Påskesen, Ågård, fik også præmie for arbejdet på en kane. Mon ikke det er den samme kane, de tre lokale håndværkere er gået sammen om at fremstille!

Morten Mortensen begyndte at lave radrensere i 1904, efter at han havde haft én med på en industriudstilling i Horsens, hvilket betød, at der kom bestillinger fra store dele af landet. Starupsmeden blev kendt for at levere særligt gode 2-rækkers radrensere. Tidspunktet for produktionen var velvalgt. Jernbanen Kolding – Øster Starup – Egtved var åbnet 1899, og i Kolding var der en saftstation for sukkerroer, så nu kunne bønderne avle de attraktive sukkerroer og få dem fragtet til Kolding med banen. Og de skulle naturligvis bruge en radrenser til roedyrknin-gen. For smeden var det muligt at levere radrenserne til et større område takket være jernbanen.

Lokalarkivet i Øster Starup er i øvrigt i

Brochure, Øster Starup Lokalhistoriske arkiv.

besiddelse af de første brochurer for radrenseren, og udover beskrivelsen af renseren indeholder disse et utal af anbefalinger fra kunder.

Smed Mortensen reklamerede ganske ihærdigt for sine radrenser i Vejle Amts Folkeblad og i Kolding aviserne, og her et eksempel fra 1907:

Radrenser.

De Herrer Landmænds Opmærksomhed henledes paa min **Patent-Radrenser „Starup“**, Model 1907, med sine mange Fortrin. Den er let styrbar, og stilbar saa vel i Spor som Beskyttelsesruller fra 18 til 24 " Afstand imellem Rækkerne, og renser fra 1 til 5 " dybt i Lerjord. Den er utvivlsomt den Renner, der bedst kan bekæmpe Rodkrudtet.

M. Mortensen,
Smedemester,
Starup, Gravens St.

(Foto fra Mediestream).

Smedesvend.

Til Januar kan en dygtig Svend
faa Arbejde og til Maj kan en
Dreng tages i Lære hos
Smed M. Mortensen,
Starup, Gravens St.

Den store produktion krævede naturligvis arbejdskraft. Morten Mortensen annoncerede ofte i lokalaviserne efter arbejdskraft. Denne annonce er fra 1911. (Annoncen er hentet i Mediestream).

Der blev fremstillet ca. 75 radrensere om året i Starup smedje af mester selv, to svende og to læredrenge. Og der blev i alt fremstillet 1.500, fortalte sønnen Jens Mortensen ifølge en artikel bragt i Dansk Smede-Tidende. (Medlemsblad for Dansk Smedemesterforening 1910 – 2001, red.).

Den gamle smed Mortensen var også et interesseret medlem af Aagaard Frimenighed, - han og hustruen sluttede begge op om pastor Brückner og han har smedet spiret på Aagaard Frimenighedskirke. Senere smedede sønnen Jens altergitteret i kirken.

I 1921 brændte smedehuset, som var opført i nærheden af det gamle smedehus. Branden skyldtes et lynnedslag, men huset blev genopbygget, og da Morten Mortensen i 1930 trak sig tilbage, overtog han dette hus og smedelodden, hvorfra han drev landbrug til sin død 1942.

Jens Mortensen (den II)

I 1930 overtog, sønnen Jens Mortensen (den II) virksomheden. Han byggede et nyt beboelseshus ved den gamle smedje, som jo i sin tid var overtaget fra bymændene. Siden blev der opført tilbygninger, og den gamle smedje blev revet ned.

Også denne smed Mortensen var som sin far en fremskridtsvenlig mand. Han lavede blandt andet udmugningsanlæg og gymnastikredskaber, medens arbejdsvog-

ne og stadsvogne, som både faderen og bedstefaren lavede en del af, helt gled ud af fabrikationen.

Morten Mortensen var eksamineret beslagsmed fra Landbohøjskolen og havde stor søgning som beslagsmed. Denne del af virksomhedens aktiviteter ebbede dog ud i sønnens tid, fordi dennes ryg ikke kunne stå for det hårde arbejde. Men en tidlig morgen måtte Jens Mortensen alligevel tidligt op for at slå brodder i 32 heste fra Skovgaard og Egeland på grund af glat føre. (Brodde: pigge til heste (sko)), red.).

I 1967 overtog Jens Mortensens søn, Jørgen Morten Mortensen, virksomheden. Smedens arbejde var nu ændret til mekanikerarbejde og arbejde uden for landbruget, og der kan nu gå lang tid, mellem at essen er varm. Der sættes fokus på nye områder som opstilling af sanitets-, vand- og varmeanlæg samt specialfremstilling af vindeltrapper.

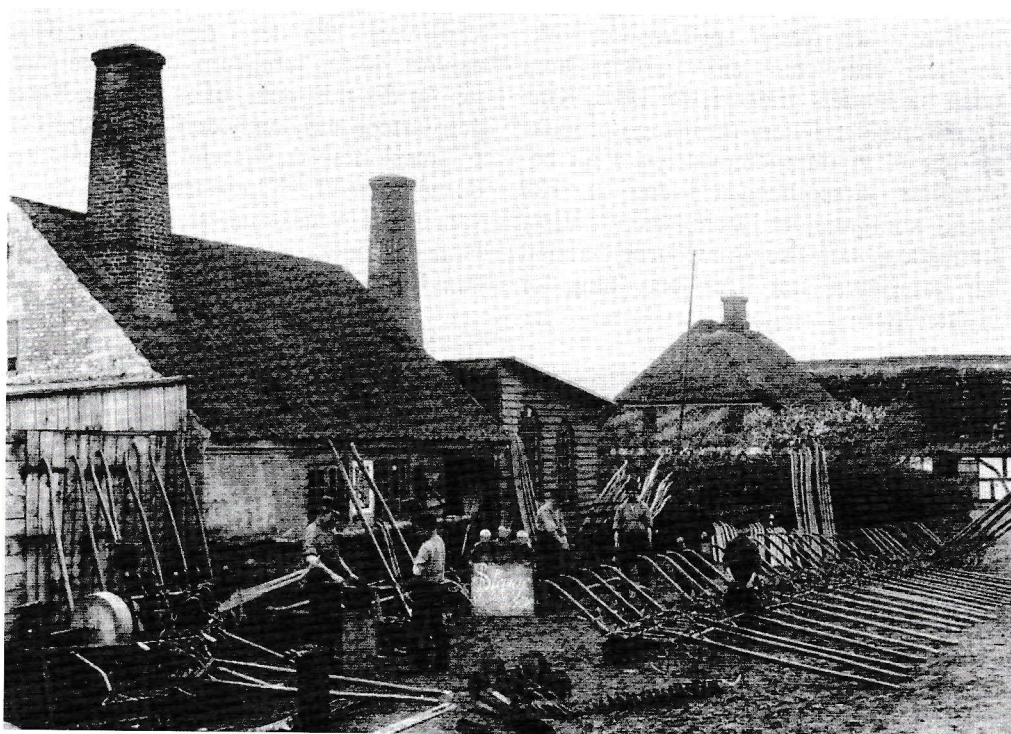
I 1975 stoppede Jørgen Mortensen, idet han var blevet ramt af diskusprolaps. Ofte måtte hans hustru Anne iføre sig kedeldragt og udføre en vanskelig montageopgave.

Jens Mortensen (den II). Foto: Øster Starup Lokalhistoriske arkiv).

På dette fotografi ses Morten Mortensen yderst til højre. (Foto: Øster Starup Lokalhistoriske arkiv).

Fotoet fra ca. 1910 viser, at det var en større produktion, der foregik i Øster Starup. (Fotograf: Niels Paaskesen).

Luftfoto af hovedfabrikken i Øster Starup. (Foto: ECM Industries A/S).

Ny opstart i 1977

I to år var der mere eller mindre stilstand i smedjen, indtil Jørgen Mortensens datter Karin og svigersønnen Erik Christiansen startede op igen i 1977. I den første tid også med fremstilling af smedjernes-trapper. I 1979 opførtes en ny fabriksshal på 300 m².

Men virksomheden ændrede sig efterhånden til en meget specialiseret virksomhed, der henter store ordrer langt uden for landets grænser, fra USA, Kina og europæiske lande, og mange produkter går til vindmølleindustrien. I alt beskæftiger virksomheden i dag ca. 125 mand, som arbejder i treholdsskift. Virksomhedens størrelse og medarbejderantal har naturligvis stor lokal betydning for beskæftigelsen i sognet.

Virksomheden, der i dag hedder ECM Industries A/S, tager et stort socialt og lokalt ansvar og har en vision om, at 10 procent af medarbejderstaben skal være

lærlinge. Denne vision er i øvrigt overskredet. Virksomheden har fået Arbejdsgivernes Erhvervspris for målrettet arbejde med lærlinge, ligesom virksomheden har sponsoreret adskillige lokale initiativer.

I forbindelse med virksomhedens 40-års jubilæum har Erik og Karin Jaedicke Christiansens sønner Søren og Esben Jaedicke Christiansen overtaget ledelsen af firmaet. Når der i denne forbindelse nævnes 40-års jubilæum, er det naturligvis fra det tidspunkt, hvor Erik og Karin genstartede virksomheden og kaldte den EC-maskinfabrik, og som i 2010 ændrede navn til ECM Industries A/S, da det var meget vanskeligt at forklare udenlandske kunder, hvad ordet maskinfabrik stod for.

Se det var jo en rigtig lokalhistorisk fortælling om den gamle smedje, der blev til en international virksomhed.

Kilder og materialer:

Arkivalier i Øster Starups Lokalarkiv.

Logo og fotos stillet til rådighed af ECM Industries A/S.

Interviews med ECM Industries A/S ejere.

Luftfoto af ECM Industries A/S's afdeling i Kolding. (Foto: ECM Industries A/S).

En stor tak til annoncører og andre støtter,
der muliggør udgivelsen af det lokalhistori-
ske årsskrift Spidsbarren.